

A „Remény“ történetéhez.

Erdély újabb irodalmának történetében az érdekesebb fejezetek egyikét alkotta meg az a kis csoport, mely a harminczas évek végén, a gyorsan fejlődött politikai eseményekkel párhúzóan s akkor, mikor az irodalom középpontjában az *Athenaeum* hasonló czélokot szolgált, Arankáék és Döbrenteiek vállalkozásának össze nem függő, de történeti folytatásául a *Remény* cz. zsebkönyvecskével Kolozsvártt irodalmi életet próbált teremteni. E kísérlet az unitárius kollégium önképzőköréből indult ki, mely elébb *Viola*, majd *Remény* címmel kéziratos lapot adott ki.¹ Utóbb e lapocskából más, nagyobbrészt kezdő írók belevonásával fejlődött ki az almanach, mely a magyar almanachoknak, sajnos, még meg nem írott (s a mi még sajnosabb, javarészt kiaknázatlan) történetében² azért is nevezetes alkotás, mert több neves írónknak zsenije itt jelentek meg.

A ki az önképzőköri lapocskából a nyilvánosság elé vitt számottevőbb, népszerű, anyagilag is megalapozott s a dolgozótársaknak honoráriumot is fizető olyan kötetkét fejlesztett, mely irodalomtörténeti nevezetességre verődött, *Kriza* János volt. Az ő szerkesztésében jelent meg az első kötet, de a szerkesztő nevének megemlítése nélkül: *Remény. Zsebkönyv. 1839. Kolozsvártt. A' Királyi Lyceum' betűivel* címmel. (Kis 8-r. 376 + VIII. lap. A címlap belső felén :

— — — — Tündér REMÉNY,
Te bájos ifjú testvér, most te vagy
Klüzdéseimnek czélja, csillagom.

Vörösmarty.

A kötetke jellegéje egyformán mutatja a könyv czélját is, szellemét is. Az ébredő politikai lélettel egyszerre Erdélyben is

---

¹ Ld. *Versényi* György, *Kriza* János emlékezete. Budapesti Szemle 147. k. 80. l.

² Tudomásunk szerint *Szinnyei* Ferencz összefoglaló előadást tartott róluk a budapesti egyetemen, ez azonban nyomtatásban nem jelent meg.

fellélegző ifjúi irodalomnak volt orgánuma, Veress József szavai szerint (*Végszó*, 376. l.) is:

E' dicső hajnalon,	Es minden harmaton
Élet' világán át	Fogamzott egy szüilött,
Gyöngyharमत áztatá	'S hajnal szüilöttinek
A' már ható hazát.	Remény lett a' nevök.

De jelezte a jelige a kötetke irányát is: Vörösmarty volt írónak mintaképe. Őt, meg Kölcseyt követve — mint Angyal Dávid, a *Remény* első méltatója megállapította³ — a német érzelmességnek és a francziás romantikának talajában gyökeredett s a kor-viszonyok levegőjében nőtt a *Remény* költőinek népies és hazafias költészete. Victor Hugo és Lamartine mellett Schiller, Rückert és Heine nevét olvashatjuk a fordítások forrásaiúl, míg műfaj tekintetében népdalok, balladák, elbeszélések, epigrammák váltakoznak benne és drámai kísérletekre is bukkanunk: már az első kötet közli Szentiváninak *Mellyik a' jobb természet?* cz. egyfelvonásos vigjátékát. (137—158. l.) Kriza a „vadvirágoknak“ egész kis csokrát adja s ott találjuk a kötetben Jakab Elek nevét is. A *Figyelmező*-ben,⁴ Bajzáék lapjában, az első és a második kötetet első helyen ismertette⁵ Toldy Ferencz. Az elsőket kedvezőbben fogadta. A zsebkönyvet, mivel Erdély hosszabb ideje hallgatott s lírai művek alig kerültek ki onnan, „nevezetes jelenetnek tartja a' literaturában.“ „Valóban a' legszebb *remény*' záloga e' kedves adomány, — úgymond — sőt egyrészt több, mint remény: valóság már, örvendetes birtok.“ Kétségtelen, hogy Toldyt kritikai érzéke ekkor sem hagyta cserben: Kriza tehetsége az, mit leginkább kiemel, s csakugyan Kriza a Remény munkatársai között az, a kinek a legjobb neve maradt fenn. Kivüle Veress Józseffel és Szentiváni Mihálylyal foglalkozik legtöbbit. Ez utóbbi előadásának könnyedsége s metsző humora lepte őt meg leginkább, genrerészleteit pedig mintaszerűeknek tartja.

A szigorúságáról ismeretes *Figyelmező* kedvező kritikája két szempontból is jelentőssé vált a zsebkönyvecske életében. Talán nem csalódunk, ha ennek tulajdonítjuk a könyvecskék aránylag

³ Angyal Dávid: *Gyulai Pál* 10—12. l.

⁴ *Figyelmező* az egyetemes literatura' körében. Kiadó szerkesztők Schedel, Vörösmarty, szerkesztőtárs Bajza.

⁵ Harmadik év. Április' 30-iki 1839. 17. szám 273—282. hasáb. — Negyedik év. Május' 26-iki 1840. 2. szám 321—327. hasáb. Mindkét czikk alá S. F. jegyezve.

nagy kapósságát, miről Szentiváni alább közlendő egyik levelében is beszámol; s még inkább ez ismertetésnek volt köszönhető, hogy a második kötethez már az írónak egész új kis raja küldött közleményt, de hozott előfizetőt is. „Kivált mi ifjak — írja utóbb *Jakab Elek*⁶ — tízével-húszával vittük be a szerkesztőhöz előfizetőink nevét.“

Ez új kötet azonban két új — össze nem függő — változást is hozott. Az egyik, hogy Kriza helyét a szerkesztésben Szentiváni váltotta fel, a ki ekkoriban — éppen Toldy kritikájának hatása alatt — Kolozsvárra költözött, hogy irodalommal foglalkozhassék. A másik, hogy az aránylag rövid idő alatt, már az év elején, megjelent új kötetet a „Figyelmező“ nem fogadta olyan kedvezően, mint az elsőt. Szentiváni és Kriza verseit most is megdicsérte Toldy s a novellaírók közt is első helyen említette érdeme szerint Szentivánit, de a kötetről már csak annyit mond, hogy *egészenben* figyelmet érdemel.

Mi készítette Krizát arra, hogy helyét másnak adja át, nem tudjuk. Legvalószínűen az a körülmény, hogy a kötetke megjelenésének évében foglalván el papi hivatalát, új teendői elvonták egyéb foglalatosságától. A változás — talán, mert a kedvező kritika után sok új író is csatlakozott a kötethez, talán, mert Szentiváni nagyobb apparátussal látott a szerkesztéshez, — láttuk, a zsebkönyvecskének csak hasznára vált.⁷

Szentiváni Mihály — a Nyárád mentének szülötte⁸ — a kor mozgalmainak egyik számottevő és lelkes napszámosa, Erdély irodalmának méltatlanul mellőzött alakjai közül való. A liberális eszméknek derék és ki nem fáradó harczosa volt, a kinek egykor Kemény Zsigmond és Kriza János örökítették meg emlékezetét munkái gyűjteményes kiadásával, melynek azonban, sajnos, csak I. kötete jelent meg,⁹ mely öt novelláját közli. Életrajzát Gyulai Pál akarta meg-

⁶ Szentiváni Mihály életéhez. Újabb adatok. Abafi, *Figyelő* V. k. 327. l.

⁷ Az alább közölt 10. levél szerint szó volt ugyan róla, hogy újból a IV. kötetel Kriza vegye át a szerkesztést, de a könyvecskének már maga Szentiváni sem jósolt jövőt. Nem is jelent meg többé s a tervből, úgy látszik nem lett semmi.

⁸ Id. Szinnyel szerint (Magyar Írók XIII. 746.) és Jakab Elek még idézendő cikke szerint Gálfalván született 1813-ban.

⁹ Szentiváni Mihály munkái. Kiadták Kemény Zsigmond és Kriza János. Első kötet. Kolozsvárott, a' kir. Lyceum betűivel. Tilsch és Fia bizománya. 1843. Kis 8-r. 205 lap. Tartalma: Mindenütt rossz, de legrosszabb otthon 1—25. Étvívő leány 26—60. Megbüntetem az atyáknak vétkeket a' flakban 61—101. A vigtársak 101—164. Nászkaland 165—205 lap.

írni, a kinek hagyatékában (Kemény Zsigmond írásaiból) bizonyára több idevágó adat van,¹⁰ — ez azonban csak terv maradt; az irodalomtörténet így mindössze Kardos Samú néhány adalékával¹¹ s azzal a két vázlattal rendelkezik, mikben Jakab Elek emlékezett meg barátjáról.¹² Költeményei máig sincsenek összegyűjtve s csak a Remény kötetei őrzik őket meg s az egykorú folyóiratok.

A szerkesztés Szentiváninak igen rendszeresen végzett munkája volt. Erről tanuskodik az a *Szabályzat* is, melylyel a honoráriumok ügyét rendezte.

A szerkesztésében megjelent II. kötetben¹³ Jakab, Kriza és mások mellett már Mentovich Ferencz (Alpár), Dózsa Dániel, Fogarasi János, Medgyes Lajos, gróf Wass Ádám költeményeit is olvashatjuk s a III. (utolsó) kötetkében¹⁴ még Kuthy Lajos, Tárkányi Béla, Riskó Ignác is szerepelnek. Hogy a köteteket Szentiváni milyen gonddal szerkesztette, az kitűnik alábbi leveleiből, miket Ormós Zsigmondhoz, a későbbi temesi alispánhoz intézett. Ormós, akkor még temesmegyei aljegyző, a pozsonyi reformországgyűlések eszméivel tele — a hol Pulszky Ferenczcel, Kuthy Lajossal és másokkal együtt alapítója állott a híres Társalkodási Egyesületnek¹⁵ — élénk összeköttetésben állott a haladó szellemű ifjúság vezéreivel. Kölcsényt — midőn ez az országgyűlést elhagyta — maga is elkísérte útjára s ez irodalomban, Munkácsy János *Rajzolatok*-jában, novelláival kezdett szerepelni. Egy elbeszéléssel — *A' Bujdosó Lengyel* cíművel — a *Remény* II. kötetében is találkozunk (81—116. l.) s ez volt az alkalom reá, hogy Szentivánival — kit személyesen már régebről¹⁶ ismert — sűrűbb levelezésbe lépjen.

Ormós novellája ugyanis — Szentiváni alább közlendő egyik levele szerint — a kötet vonzó ereje volt a nagyközönség szemében. Toldy kritikája szerint ugyan az „egy hugói beszély, pisztolylyal, törrel, természeti gyermekkel, fiúöléssel, testvérszerelem-

¹⁰ Jakab Elek följegyzése. Figyelő V. k. 331. l.

¹¹ Régi okiratok és levelek tára 1906.

¹² Figyelő IV. k. 110. l. és V. k. 321. l.

¹³ Remény 'Sebkönyv. Szerkeszté Szentiváni Mihály. 1840. Kolo'svártt, a' Kir. Lyceum betűivel, Kís 8-r. 306 lap.

¹⁴ A címlap — az évszámon kívül persze — egyező az elébbivel, csakhogy a kötetke ismét „Zsebkönyv“.

¹⁵ Naplójának erről szóló részleteit más alkalommal ismertetem.

¹⁶ Ld. az 1. levelet alább.

mel 's mit tudom én mivel : de hihetőség, nagyszerűség 's azon irtóztató morál nélkül, melly az úgynevezett regényes iskola' fejének erejét teszi.“ S ha Toldy e sorai ellenkeznek is Szentiváni levelének adatával, ez utóbbinak éppen magyarázata lehetnek. Az irodalmi kritika észreveszi a romanticizmus tulzó hatását, de a nagyközönségnek — a negyvenes évek legelején — éppen ez tetszett. Ormós a *Remény* körének egyik kedves írója lett.

A *Remény* szerkesztőjének tíz, hozzá írt levele élénk képét adja a kötetke készülésének, de bepillantást enged a szerkesztői műhelyen kívül az egykorú kolozsvári könyvkiadói viszonyokba is és egyúttal a *Remény* sikereiről is beszámol.

Közlésüket aktuálisnak is tartjuk most, midőn a Kisfaludy-Társaság új *Nemzeti Könyvtárának* programjában az *Athenaeum* költőinek munkássága mellé a *Remény* költőitét is felvette XLV. kötetébe s midőn *Angyal* Dávid csak nemrégiben mutatott reá Gyulai Pálról írt s már idézett munkájában, „hogy a *Remény* körének költői törekvései bizonyára erősen hatottak az ifjú Gyulai lelkére.“

A levelek adatainak becsére nézve minden egyébben utalunk magukra az álláb következő levelekre s nem vágva elibe adataiknak, csak annyit jegyzünk meg, hogy azok a temesvári Múzeumban, néhai Ormós Zsigmond hagyatékából,¹⁷ mint kéziratos naplójának kiegészítő részei, a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat birtokában vannak. Ő maga, a hetvenes évek elején írt naplójában így emlékezik meg róluk s írójukról:

Szentiványi Mihály Nemes Kolos Vármegye derékszék bírája és tiszti jegyzője tíz darab levele fekszik előttem, melyeket írója 1839-ik évi October 11-től 1842. évi Május 1-ő napjáig Kolozsvárról hozzám intézett.

„Szentiványi Unitarius volt. Vele Pozsonyban 1834-ik évben azon alkalommal ismerkedtem meg, midőn az erdélyi országgyűlési küldöttséggel az ifjúság részéről a magyarországi országgyűlési ifjúság üdvözlétére Pozsonyba felküldetett. Nálamnál kissé korosb lehetett.

Ez ifjú, mint rövid ideig tartó phenomen tűnik fel mult derült napjaim egén, érdemes arra : hogy sokáig ragyogjon rajta, és ragyogott volna, mert megvoltak nála nagy mértékben azon kellékek, melyek keblemet a rokonszenv érzületével hozzá állandóul lekötötték volna. Korán elhunyt. Vele többé nem találkoztam s így viszonyom vele az átmenő barátságok közé tartozik.

¹⁷ Ormósról ld. Patzner István : Ormós Zsigmond emlékezete.

A Munkácsy szerkesztése alatt Pesten „Rajzolatok“ czíme alatt megjelent vegyes tartalmú folyóiratban még Pozsonyban lételem alatt 1835. évben tett kísérleteim után az irodalmi téren való foglalkozásra mindég nagyobb vágyódást éreztem magamban. E vágyódás nem a kellő képzettség iránti meggyőződés, hanem inkább a hírre kapásra törekvés nemes ambíciójában keresendő, s ezért, fájdalom, később kori dolgozataim szintúgy, mint ifjúsági műveim a diletantizmus jellegével bírnak s állandó becsű remekék színvonalára föl nem emelkednek.¹⁸

Elég az hozzá, író kívántam lenni s 1839-ik évben megírtam a „Bujdosó Lengyelt“ azon benyomások alatt, miket az oroszok üldözése miatt népszerű Lengyel ügy ifju keblemben előidézett.

Az elbeszélést Szentiványinak az általa kiadott „Remény“ című zsebkönyv számára Kolozsvárra átküldöttem. Művem bírálata az első levélben foglaltatik s igen kedvező volt. Az elbeszélés az 1840. évi zsebkönyvben megjelent és mondhatom furoret csinált, mi az írói pálya művelése iránti hajlamot bennem még inkább élesztette.

Az író díj érte 10 pengő frt volt, de el nem fogadtam. IV. levelében írja Szentiványi, hogy „Bujdosó Lengyelem kapósságot szerzett a közönségben a zsebkönyvnek s előfizetői csak ezen egy darabért sem bánták meg pártfogásukat.“

Miután az 1841-ik évi Remény Zsebkönyv számára beküldött szomorujátékom, melynek kézírata elveszett és melynek most már címét sem tudom, terjedelmessége miatt a zsebkönyv számára el nem fogadtatott és Szentiványi más dolgozat beküldését levelében élénken sürgeté, 9 nap alatt „A Napló titkai“ című novellát írtam s azt a Zsebkönyv számára beküldöttem. Ennek bírálata a VI. levélben foglaltatik. Határozottan kedvezőtlen volt. A novellát visszaki-vántam és 1844-ik évben átdolgozva visszatartottam, mely nyomtatásban kiadva nincsen.

A IX. levél által Prof. Méhes Sámuel szerkesztése mellett megjelenő „Erdélyi Híradó“ részére munkatársul felhivatván, a felhívást elfogadtam, s az érintett lap munkatársává lettem. Ezen évben s a jövő 1842-ik évben több levelezés jelent meg tőlem az erdélyi lapban.“

Íme az érdekes levelek, betűhíven közölve:

1.

Kolozsvár 18^X₁₁. 39.

Kedves Barátom!

Folyó hó 4-kérőli adott leveledet azon örömmel bontottam fel, melyel előhasu szerkesztőkül szoktuk a' tartalmas leveleket: mennyivel nagyobb lón öröömöm, midőn írójában egy barátomra találtam, kit éltem legédesebb emlékü szakában, 1834-ben Posenban utaztamkor

¹⁸ E szerény kijelentése mellett is „Utazási emlékek“ cz. háromkötetes művéről (Pest, 1860—1861.) azonban a Szépirodalmi Figyelőben nem kisebb ember, mint maga Arany János mondja, hogy „tanulságos, becses könyv.“ (Hátrahagyott munkái II. 201—203. l.)

voltam szerencsés megismerni 's barátim közé számítani. De baráti és szerkesztői örömöm csak a jeles zárat olvasása után egészült ki. Siettem azonnal közleni barátimmal, kik legnagyobb örömmel fogadták el Reményünk számára, 's ennél fogva, ha csak a ' censura be nem tiltja, bizonyosan meg fog jelenni. Nincs ugyan benne semmi tilos, de tapasztalhattad, hogy a ' censura' logicáján el menni bajos, el csusznak olyak, mikről remélni sem mertük, 's el buknak leg ártatlanabb darabok. De bizom, nem leend rosz censorunk.

Kivánságod szerint közlöm a' referensi véleményt darabodról, melyben barátim' nagyobb része osztozott:

„A *bujdosó Lengyel*... Tárnya alapul a' nemzeti nagy catastropon, mely minden jó, 's még a' nem egészen jó keblűeknek is részvétét 's rokonérzelmét bírja. A már ez által érdeklő tárgyat érdekessé teszi, hogy szerző azt nem egyoldalú pártszellemben, vagy túlzó izgatásra használta fel, hanem férjfihoz illő részrehajlatlansággal, t. i. a' fényes oldalokat meleg kebellet, az ellenoldalt mély belátással 's józan számítással fogva fel, mi által nem csak darabja érdeme nyert, de remélhetni, hogy a' lengyel ügy iránt rokonszenvet gerjesztendő darabokban nagyon kényes censurát is sikerülend kibékítnie.

„A történet folyama jelesen van víve; édesen sajogva hat; 's figyelmet, mint érdemel, gerjeszt is. A' férjfiás és lelkes, 's gondolatdús előadás, történeti adatok helyes használata, sok könnyűséggel alkalmazott nyomos mondatok közbe szövése, 's az ékes nyelv... sokat emelik becsét.

„Végzete az uj francia oskola modorában van intézve. Fordulata rendkívüli, 's egészen váratlanul lep meg, Jól van-e ez így? 's nem jobb lenne-e: ha a' végzet a' karakterekből 's környületekből olly természetesen folya, mi szerint a' végén fel kelljen kiáltanunk, mint a' szép képek látására: valóban találva van!; 's azt hidjűk, hogy a' kivitel — mely csak művésznek sikerülhetett így — másként lehető sem vala? Referens ezen kérdésekre bővebben nem felel, tudván, hogy ez elvek és oskolák fölötti kérdésekre vezetne: csak annyit mond, hogy egykor maga is a francia oskolához tartozott, de hosszas vizsgálat után el tért tőle. Egyéb aránt a' jelen darab vége azokat is, kik a' Victor H. oskolájának nem barátai, ki elégitendő, egyet, t. i. a' szerelmesek testvérré változását, kivéve; mert ezáltal nem csak el vesz a' kellemes hatás, mit az itt ügyesen fűzött szerelem gyakorol ránk, hanem egy, nevelési előítéletünk miatt, nagyon botránkoztató gondolat foglalja el helyét; ugyan is egész darab folytában a' keblünkre hatott szerelem boldogulandását óhajtók, 's utol elborzadunk a' gondolatra, ha ezen égő óhajtásunk teljesült volna. Ellenben az atyára nézve a fordulat igen jó, mert az által méltókép bünhődik az embertelen. Lehetett volna tán kis költeménynel (fictioval) az elsőn is segíteni.

„A karakterek mind választva, mind felfogva, mind kivéve számítással vannak. A lengyel nő hitszögése, magasztosult érzelmeink közepette be hozva, a' fájásig keserű, de valószínű.

„A' stylus, mind említett, gyönyörű. A' nemszócska (articulus

a, az) ki hagyása néhol bajosítja az értelmet, főképp gyakorlatlannak: de sokkal több helyt igen jól jő ki. A' magában szép jelenrészes (participii praesens) úgy a' *vala* igével némely, de nagyon kevés, helyeken nem ártott volna gazdálkodni, hogy ritkábban, 's épen legalkalmasabb helyeken fordulva elő, annál kellőbbek legyenek.

„De ezek csak csekélységek a' darab érdemei mellett, 's következőleg az, mint a' „*Remény*“ legjobb czikkjeinek kétség fölött egyike nem csak örömmel elfogadandó, hanem mennyiben a' serdülo intézet' pénzügye — mely eddigelé nem igen kedvező jeleket mutat — engedendi, első rangú díjjal jutalmaztatni érdemes.“

Ha szándékoznál ezután is darabjaiddal megtisztelni, vagy a' már el fogadottban netán valamit igazítani, még folyó év' decembere' elejéig parancsolj velem. Decemberben, azt hiszem, a' már elfogadott darabokat nyomatni kezdjük. Ha névszerint meg nem kívánandasz valami változtatást novelládban — kivéve a' tollbotlásokat — pontrol pontra fog megjelenni. Magam fogok gondoskodni, hogy nyomási hibáktól lehetőleg ment legyen. A' 'sebkönyv megjelentével újból veended levelem, addig is fogadd legszivesbb hálámat szerkesztvényem' pártolásáért.

Kívánlak arról is értesíteni, miszerént darabok már is szépen gyűlnek, 's e részben teljesen nem félhetni „*Remény*“ megbukásától; a' pénzügyi tekintetben silányabbak a' kinézések, de bízom...

Regényed kiadása iránt személyesen értekeztem Tilschel; elmondtam, közlött novelládból kiindulva, nagy reményemet jósága iránt: de azt mondá, hogy Regényt általában nem vehet által, most különben is nagyon sok könyvet válnál fel kiadás végett 's tőkéje nem jut. Ezután beszéltem Stein Urral, ki a' Barta Gábor kereskedését folytatja; 's ez azt mondá: hogy a' kézirat látása előtt elhatározottan nem szólhat, de azt meglátva, ha kedve szeréntinek-lendeli, örömet át veszi. Ha kéziratodat hozám utasítod igen örömet el járok benne. Egyéb ügyeidben is legbátrabban parancsolj velem, ki neked kedveskedni mindig szerencsémnek vallandom.

Többnyire magamot barátságodba ajánlott öröklök (?)

alázatos szolgáló, barátod

Szt.-Iváni Mihály

Ns. Kolos vgye Derékszékbírája és
Tiszt. Jegyzője.

2.

Kolosvár 18^{II}/₈ 40.

Kedves barátom!

18^{XI}/₅ 39-ről adott leveledre csak most válaszolok, mivel abban tett kérdéseidre mindeddig semmit elhatározottan nem felelhettem. Reményiünk megszabadúla valahára a' vizgálat vas pálczájától. Vizsgálónk az itteniek legjobbika volt ugyan, mindazáltal az én 834. óta megjegyzett nevem, 's Nagyjainknak ellenemi előleges elfogultsága némileg szigorúvá tevé. Néhány kedvelt darabjaink bukkottak meg,

de nem szenvedhettünk pótolhatatlan veszteséget. Legkeményebb volt a' lengyel darabok iránt. Csak beszéledet 's egy verscsekénket tudám megmenteni, hogy a' vörös tenger át ne folyja. Beszéledben is tett ugyan, sajnos, de nem nagyon káros kitérítéseket. Mingyárt elején ezen szókon kezdve: „hazájok iránti hűségökért (lakoltak). Kisded csecsemők sat. az egész ki törletett ezen szóig: „Szerencsétlen a' nemzet.“ Továbbá végén a' levél ezen szavaitól kezdve: „s másokkal együtt keserű üldöztetéseknek“ sat. eddig: „sok másokkal együtt“ hasonlólag eltiltatott. De az értelemben így sincs hiány. Mi a' censura' szigorúságát ismerve, jónak tartottuk a' darab egyik fejét előre le vágni, v. i. czimét „A' bujdosó lengyel“ helyett csak „A' Bujdosóra változtatni, hogy kevésbé szúrjon szemet; ugy azon helyeket, mellyek az ellen oldal szellemében hozattak fel meg *NB*-ézni. Most lehat darabod kijövetelében semmi kétség többé. Az, mint szomorú tartalmu, a' beszélek közt második helyen fog állani, olly környezettel, mi bizonyosan nem gyakoroland hiányok által káros befolyást rá. Ezen kívül van még egy fel- egy al-komikai szellemű-, egy tündéres, és egy drámai végezetű novellánk. Verseink száma válogatva 50 körül. A' pompához és velín csinoshoz két kép. A' pompás kötet' bőrei, ugy az angolvásznok már meg érkeztek Angol honból: a' képeket óránként várom.

Igen örvendünk, hogy csekély észrevételeink helyeslést nyertek nálad: A' kritikát olly nemesen fogadni legjobb úton-járás jele. A' végzet iránti kifejtésedben Ref. teljesen osztozik. Megbízásod következtében a' javításokat, mennyire tőlem telt, megtettem. Kisé többre is terjedtem, 's némi lényegtelen, mindazáltal az olvasásra befolyó, vagy szerkesztői elveim következetessége által parancsolt javításcsakákat is tettem, de olly. keveset, hogy alig fogsz rájuk ismerni.

„Sidó“ czímű regényedre nézve Stein most is csak azt mondá, hogy *ha jó bizonyosan* átveendi, de előre látni akarja. Újabban is kérlek, ha ide akarod küldeni, mindenekben parancsolni velem.

A' mi Remény- intézetünk állapotja iránt tett kérdéseid nézi: Remény szerkesztője és kiadója magam vagyok, 's valamint minden felelet miatta egyedül személfemre háromlik, a' szerént a' szerkesztői teljes jogok gyakorolhatását kétes esetekben magamnak fentartottam; egyébaránt Kolo'svárt Gyergyai Ferencz, Brassai, Kovács István és Farkas Sándor tanácsait szoktam ki kérni teendő lépteim iránt. Ezen kívül mindazok, kiknek már bevett munkájok van, a Redactionnak — fen érintett kétes eseteket ki véve — tagjai; azon elvnel fogva, mi szerént mindenkinek joga van a' társaságnak, mellybe lépendő, személyzete iránt véleményét előre ugy kinyilatkoztatni, hogy ha valakivel együtt lenni nem akar, a' társaság pd. inkább tartja meg keblében azt, mint őtet, vissza léphessék. Végre, mint közvélemény egyes hangja, minden mivel ember gyűléseinkbe (mellyek hetenként egyszer tartanak az én szobámban, nyiltan, de baráti körhez szorítva, a gyűlések közt beérkező munkák meg vizsgálása végett) megjelenhetik, ha velem ismeretes, vagy valaki által maga feleletére bevezetetik. Gyűléseink eddig szerdákon tartattak; de szerkesztve levén már

Remény, jelenleg nem tartatnak. Ezen gyűlések organisálatlan barátságos pipa társaságok, nehogy az ökör alatt is borjat keresők megbotránkozzanak benne. — Tagjai rendszeren — kiket a' Reményből bővebben megfogsz ismerni — Hory, Jakab, Kriza, graf Wass, Szalai (Király, clericus) sat.

Könyvárús Tilsch ígérte volt át venni; de változtatott szándékát csak novemberben jelentvén ki, kéntelen voltam előfizetéshez folyamodni. Eddig elé szép részvét mutatkozott. De helybeli körülményeink kéntelenítének olcsó árat szabni; 's a' miatt a' remélhető legmagasabb nyereség is csak 120 pengő. Bátorkodálak téged is előfizetésgyűjteni felszólítani. Nem is írtam sok dolgaim és költségkimélet tekintetéből ezért eddig hozzád, bízván barátságodban. Légy szíves tudósítani: akadt-e vagy egy előfizetőnk ott? Ha igen ne vedd sértésül tőlem azon barátságos kérést, miszerént abból novellád valóban igen igen csekély, de szegénységünkhöz mért dijjául 10 pengő forintot ki fogni méltóztassál. — Ölel barátod

Szt.-Iváni.

3.

Kolosvár 18 ^{III.}_{13.} 40.

Kedves Barátom!

Épen 18 ^{I.}_{1.} 40-ről írt leveledre válaszómat akarám postára tenni, midőn gyorskocsin küldött Regényed tárgyában a' postához jött szorgalmazó tudaklás aláírás végeit kezembe adaték. Mivel ezáltal aggalmaidat elenyészendőknek véltem, fel függesztém levelem, míg elhátározottabb tudósítást tehetek, nem is álmodva, hogy illy soká legyen az. Mint a' szorgalmazásra tett bizonyításomból láthattad, leveled, és regényed csak jan. közepén jöttek kezembe; tőstént átadtam Stein Úrnak, ki huzamos ideig tartá magánál többszöri sürgetéseim ellen, 's végre is azon nem remélt válasszal adá vissza, miszerént illy terjedelmes, 's következőleg sok költségbe kerülendő munkát nem mer át vállalni. Ujbóli átnézetését kívánám regényednek, de ennek is nagy későre csak előbbi sikere lett; okul csak azt hozá fel, hogy ezen regénynyel hihetőleg a' pesti könyvkereskedők is meg voltak kínálva, 's ha ők át nem vették, hogy merné ő át venni? — Én boszankodva mondám, hogy ha ők át veszik, akkor nem lett volna szükség másnak is át venni; aztán az csak is caprice stb. De minden okoskodásim csak annyit használtak, mint hallgatásom. Ha nem csalódom a' valódi akadály az, hogy ő azt gondolta, érdemdíjt nem csak nem fogok kívánni, sőt tán te tartandod szerencsének, ha regényedet kinyomatja. Most tehát, kedves barátom, nincs egyéb mit tennem, mint regényedet vissza küldenem. Hogy újabb ingyenköltséget ne szenvedj a' „Remény“-példányokkal elfogom küldeni szorgalomkocsin, vagy biztos alkalomtul.

„Remény“-ünk megjelenék: az itteni közönség csaknem reményen fölött megvan elégedve vele. Novellád — mellynek elevei neve alatti megjelenhetését még is kitudnám eszközteni — nagy kedveséggel fogadtatik; főkép azon része, hol a' lengyel lázongás okai és

következményei fejtegettetnek. Vége aránt az értelmesebb rész teszen olly forma észrevételeket, mint az általam közlöttek valának. Nem késném a' példányokat számodra töstént indítandó; de Reményünk ára olly alá volt szállítva — hogy a' közönség annál inkább bele kapjon — miszerént a' legnemesebb pártolás mellett is minden kr. költség érezhető; innen kéntelen vagyok fősvénykedni! nem azon néhány poltraért, hanem azért, nehogy az intézetet buktassam. Ez okból a' példányok el szállításával bátor vagyok barátságodban bízva várakozni, míg értesítendesz: hány előfizetóm vállalkozott nálad? Kérlek azért légy szíves ezen levelem vételével érkezésedhez képest hovátovább értesíteni ez iránt.

Barátilag köszönöm szerkesztvényem iránt mutatott azon nemeslelkűségedet, miszerént pénzbeli jutalmat nem fogadtál el! Én azt ollyaknak, kik annyira érdemesek, mint Te és darabod, ezer örömemnek tartom a' hitelhetőségig adni, azonban nagylelkűséged is hasonló örömmel tölte el. Példányokkal, mint irám, mihelyt tudósításodat veendem, ezer örömmel, 's legnagyobb készséggel fogok kedveskedni.

Igéretedben bízva elvárom jövődre is darabjaidat. Azok hihetőleg minden esetre ki vívják az elsőséget; de különben is azoknak, kik már az idén elősegítették Reményünk létezését, jövődben caeteris paribus elsőségök van. Ha M(agyar(or)(szág)ról több barátidat is részvétre tudnád bírni, igen örvendeném.

Ölel barátod

Szt.-Iváni.

4.

Kolo'svár 18⁸/_{IV}, 40.

Kedves barátom!

Utóbbi leveled vétele óta most indulván a' gyorskocsi először, csak most küldhetem a' „Remény“ példányokat, ú. m. 5 pompás, 2 aranyvágású és 1 fejrészlű példányokat; méltóztassál ebből 2 pompást és 2 aranyvágásút tőlem szívesen fogadni, 's ha többre leend szükséged az iránt értesíteni; a' megmaradó példányokat pd. illető előfizetőimnek hála köszönetem mellett kézbe szolgáltatni. Példányaink ugyan már nagyobbára elfogytak, mindazáltal, ha még némellyeknek vevő szándékuk leend, ígért pótló értesítéseted köszönettel fogadandom 's ha lehetend, fogok példányokat szerezni — magamnak már most sem levén egy is — számukra.* Regényedet szinte küldöm. Köszönöm, barátom, előfizetők gyűjtésébeni fáradozásidat, 's kérlek annak viszonzására mentől több és hováhamarább utat nyitanod.

Mi meg róttad fősvénykedésemet illeti: igen is, saját ügyeimben fillérkedni igen szégyenleném; de mint intézet sáfára kötelességemnek ismerek minden takarékot, sőt tán egy kis fukarságot is, vala-

* Ormós e levélre rájegyezte: „Kell küldenem 10 f 30 kr. Bocis (?) 3 f. Nikolics 3 f. Csiki 3 f. Feldinger 1 f 30 = 10 f. 30.

mint azt is, hogy senkit saját ügyemben ne költessenek. „Remény“ ügyében levelezőim és kezelőim igen számosak, azért az, mi magában „néhány kr.“ összevéve sokra gyűlne.

Bízván ígéretedben a' jövő évi „Remény“-ben is legalább egy novella helyét üresen tartom számodra; mindazáltal kérlek nekünk szánt műved elküldésével hovákorább megörvendeztetni, hogy kéziratunkkal maga idejében elkészülhessünk, mert most a' censura részéről újabb akadályok vannak gördítve, 's ha nem sietünk új évre meg nem jelenend 'sebkönyvünk, mi szerfelett káros lenne.

Levelezésünk folytatására én is kérlek; tán ezentul időm is engedendi a' száraz commissioi themáknál olykor többre is terjeszkednem leveleimben. Ölel kedves barátom

Őszinte barátod

Szt. Iváni M.

5.

Kolozsvár 18^{X.}₁₂ 40.

Kedves barátom!

Épen tegnap vett leveledre sietek válaszolni. Kivánságomra átküldött szomorujátékokat még nem terjeszthettem társaságunk elébe, 's azért bővebb nézeteinket felőle nem is írhatom meg; de mint kezelő, szomorúan írhatom, hogy műved terjedesebb, hogysen több évben kiadhassam; mert legalább 3 ív lenne, ha a' személyek többszöri elősorolását, 's a' jelenetek kijegyzését elhagynók is, Reményünk rendes ívei közül pedig már csak egy ív van üres, még egyel meg akarom ugyan potlani; de többel lehetlen bukásom nélkül. Azon javaslatod pd. hogy jövő évben folytatnám a' mű hatását is egészen elrontaná mind két évben; de kinézéseim Reményünk fenmaradhatása iránt íróim hanyagsága miatt nem is elég nagyok arra, hogy darabodat illy nézettel átvenni bátorkodjam. Csak a' körülmények igen nagy változásával tehetném tehát, hogy az idén adjam; de igérni nem merem. De mivel a' fenn maradt két ívet egyenesen számodra hagytam üresen, igen elköteleznél, ha félig dolgozott beszélyed kiegészítésével betöltenéd azokat; 's ezt annál inkább ohajtanám, nehogy íróim közüli kimaradásodat valaki az egyoldalú bírálatnak tulajdonítsa. Ha bizonyos lennék elbeszélésed veendőse felől, tudnék helyet tartani egész november közepéig, annyi idő alatt pedig egy rövid beszélyt bevégezhetni. Egy elbeszélésre még mindenesetre van szükségünk, de ha darabod közlése felől előre biztosítva nem leszek, kéntelenítenem más nem épen inyem szerintit is elfogadni, nehogy két szék közt pad alatt maradjak. Kérlek azért, dolgozd ki ha lehet elbeszélésed és küld el, ha nem, tudósíts. Egyébaránt játékok közléseért igen sok köszönettel tartozom. Példányokkal azon esetre is fogok szolgálni, ha dolgozatod szerkesztvényem közt nem lenne, mit nem remélek.

A' „Remény“ ügyébeni felszólalást magam szerénytelenség nél-

kül nem tehettem; másoktól sokáig vártam; de Erdély népe sokkal hanyagabb, mintsem valami elevenére hasson. Reményünk sok részben kielégítő szívességgel fogadtatott; de másfelől annyi álmérdek, ferdeség, méltánytalanság is járult a' jobb fogadás mellé, mi nekem is kedélyemet igen lesujtotta, 's tán magam sem fogok sokáig, legalább belletriai pályán maradni. Ujabb dolgozásimon bizonyos kénytelen-kelletlen humor borong, 's ez rám nézve lesujtó omen.

Regényed tárgyában tett kérdéseidre válaszom ez:

Comissionak nevezetik könyvvarusoknál, midőn valaki csak árulásra veszi át a' könyvet; eszerént tehát neked *netto* (tisztán) helybe kell szállítani; ha elkel jó: ha nem viszont a' te költségeden vissza fogja küldeni. Ezen esetben határozatsz annyi pro centet „a' mennyit akarsz; mert akkor nála csak letett árú (depositum) a' könyved; de tanácsosabb mentől jobb procentet adni; mert akkor maga érdekében inkább törekszik eladni könyvedet; rendesen 20/100 pctet szoktak adni Regényekből; de adhatni 15/100 pc. mellett is. Önként értetik, hogy ezen pcentet ha egyetlen egy példányt adna el, akkor is le kell jutalmaznod. *Feste Rechnung* az, midőn ő tőled könyveidet egészen megveszi. Ezen esetben neked kell ugyan hozzá szállítani; de aztán a' könyv övé, akár keljen el, akár ne. Ezen esetben árárol és a' pcentről előre szokott alkunni. Rendesen bolti áron adják, 's 15/pc. mellett; kisebb pcentre nem igen veszi által. Árát ekkor nem tartozik előre fizetni, csak miután eladta, vagy ha el nem adta az év végével, vagy kötés szerént. A' különbség tehát ez: *előfizetés* szerént árat előre kell le tenni, visszalépés nincs; az ár kisebb; a' pcent szinte kisebb. *Feste Rechnung* szerént az ár bolti 's kötés szerént fizettetik ki, de nem előre; a' könyv ha el nem kel is a' könyvvarusé marad, visszalépés nincs; a' pc. legnagyobb. *Commissio* mellett csak árulója könyvednek. A' szállítási költség egészen téged nyom; az eladottakból pcentet kell fizetned; a' kár egészen tiéd; mikor tetszik akkor mondja fel könyveid árulását, 's teszi *disponendára*; azaz felszólít, hogy rendelkezézzél könyveid sorsárol, különben kénye szerént küldi haza. A' pc. középrendű, 's egészen tőled függ meghatározása.

Véleményem szerént legjobb lenne bármi nagy pcent teszem 25/100 mellett *feste Rechnungra* mentől többet adnod; mert legalább némi részben biztosítva lennél az elkelés felől, 's mennyire kívánatos dolog ez, csak akkor tudod meg, ha könyved már szobádban lesz felhalmozva; de *feste Rechnungra* nem örömet vesznek a' könyvvarusok; a' kolozsváriak közül csak Stein veszen el így m. e. 10 példányt; commissioban Tilsch is átveszen a' mennyit küldesz; de legfeljebb 20 példánynál ne küldj előre többet, ha szükség lesz fog ő kérni viszont. *Commissio* mellett én 20/100 sőt 25/100 is adok; de legalább 15/100-ot adj; mert különben mit sem fog elárulni. Nekem több előfizetőm nem akadt; mind arra utalnak, hogy inkább fognak néhány kr.-ral többet fizetni ha kijött. Ezt leginkább a' Flgyelmező akarta; mert előbb nagyobb buzgalommal fogadták, kiknek említettem.

Ha annyi előfizetőm gyűl nálad, mi a' nálam előfizetendő példányok árát kifolyja, vond le, ellenesetben uj év felé a' Reménypéldányokkal együtt elküldöm. — Barátságodba zárt öröklök (?) Kedves barátom

őszinte barátod

Szentivány m. p.

U. i. Még egyszer kérek tudósítani barátidtól, jelesen Ormós Lászlótól nem kaphatnánk-e valamit?

6.

Kolozsvár 18^{XII.}_{4.} 40.

Kedves barátom!

Utobbi leveledre, mely mellett novelládat elküldeni szíves voltál, csak most válaszolhatok; mert a' „Remény“ szerkesztés egészen ezen néhány napra szorult volt, sokak pontatlansága miatt, 's pillanatomban sem volt szabad.

Igen leköteleztél azon készséggel, melyet „Remény“ ünk iránt ezuttal is tanusítottál. Ha van valaki, kinek szerkesztvényünk köszönettel 's hálaival tartozik — az te vagy. Te fogadád felszólításunkat hévvel elébb, mint mindazok, kik a' Remény alapításába nem voltak közvetlen befolyással 's azután is mindig legtöbb lelkeséggel vettek szívedre szerkesztvényem ügyét. „Bujdosó Lengyeled“ kaposságot szerzett a' közönségben zsebkönyvünknek, 's előfizetőim csak ezen egy darabért sem bánták meg pártolásokat, még a' nem kedvező bírálat után sem. Innen, ha közlött novellád kiadását elhatározottan kívánnád, ha magad meglegegedesedet nyilatkoztatád darabod iránt, csak ennyit mondanék: a' darab tied 's több szóm nem lenne. De leveleddel szörnyű bajos dilemmába hozál. Azt mondod „darabod 9 nap gyümölcse 's azért nem várhatni sokat tőle, tovább, felszólítás, hogy csak azon esetben adjam ki, ha a' bírálattól nem féltém, mert keblednek nagyon sajnós lenne egy vizsonti kedvetlen bírálat.“ — Ezen nyilatkozatid, mint írárom, nagyon bajos helyzetbe hoztak; mert darabodat szerettem volna adni; de mivel a' siető dolgozás miatt némi mingyárt irandó fogyatkozásokat magam is láttam benne, nem mertem biztatni magamot kedvező bírálattal; sajnós érzelmet okozni pedig egy olly mély busolygású kebelnek, millyennek tiédet leveleiddből ismerem, véteknék tartanám. A' kérdést maig sem tudtam elhatározni, 's a' mit tehettem, az volt, hogy darabodat, mennyire csak tudtam, és mertem, nézeteim szerint módosítottam, így keresztül vittem a' censurán, most rád bizom elhatározni kiadjam-e vagy nem?

A' darabot nem terjesztettem a' bíráló kör elibe, nehogy azon esetben, ha darabod kimaradna, nyilvánosság legyen belőle. A' darabról tehát csak saját nézeteimet írom; de meg vagyok győződve, hogy barátaim, mennyiben elveiket ismerem, véleményemet osztanák.

A' darab alap gondolatja: „felfedezés a' naplóból“ igen jó, 's új; gondos kidolgozás 's a' kényes pontnak finom használata mellett

sikert ígér. De a jelen dolgozás mellett — engedj meg őszinteségemnek — ezen két feltételt nem látom eléggé teljesítve. A' gondos kidolgozást nem; mert a' felfedezés nem a' bog kifejlése által tétetik okvetlen szükségessé, hanem csak a' Luiz tanácsára fogadtatik el minden előleges, legalább minden bizonyos és alapos adatok nélkül azon terv, hogy a' Napló olvastassék fel, 's még akkor is simálás nélkül és a' darab oeconomiájához szorosan nem tartozó, azzal elszakaszthatlan függésben nem álló gondolatról van átmenetel ezen fő pontra: t. i. a' Szemere utazásárolí beszéd ad alkalmat arra, hogy a' Naplorul kezdjen beszélni, 's erről szálljon a' lányka naplójára. A' kényes pont nincs finomsággal kezelve; mert lánykád a' naplót atyai önkényes parancs következtében hozza elő; ezen parancsot pd. (melly engedelmes lányra nézve olyan, mint egy változhatlan fatum vagy sors eredménye, mellynek ellenállhatlanul engedelmeskedni kell 's ugyan azért egy illy cselekmény sohasem is lehet beszélytárgy) én ollybá nézem, mint egy Deus ex machinát. Annyi erővel azt is parancsolhatta volna azon atya, hogy mondja ki leánya egyenesen és kerekén, mi bú bántja szívét? 's az engedelmes leány ezt is épen azon érzések közt, mellyekkel a' Naplót előadta, kénytelen lett volna kimondani. A' Napló előmutatása iránti parancs előttem mindig apai zsarnokságnak tetszik 's azért az atyának megbocsátani nem tudom; annál kevésbé a' novellairónak, kinek a' költemény véghetlenségében, még ezer jobb módja lehetett volna, azon naplót felfedeztetni. — Tán nem fejeztem jól ki magamot; mert nincs időm kitételeimen rágodni, a' posta indulása miatt; de ne szavaimat, hanem eszméimet kövesd.

Másik hiány (véleményem szerént) az, hogy a' történet kettős. Nem tudom, a' színésznő iránti szerelem e a' fő cselekvény novelldában, vagy a' Cilma iránti? Az elsőt lehetne mondani azért, mert minden jellemek, minden bonyolódások, episodok, sőt minden előforduló személyek rajza annak kiemelése körül forognak. Az utolsót lehetne mondani azért, mert ez által végződik be a' darab. A' két történet közül egyik sincs szorosan alá rendelve a' másiknak, egyik sincs úgy víve, hogy csak a' másiknak világosabb kiténtetésére szolgáljon! Ha Laura nem főszemély, miért van neki 4 cikk szentelve, 's Vilmának legtovább kettő 's ez is legutol, midőn már a' darab szövénye ki van fejlődve?! ez is csak olly rövid, melly ha a' Csöngery és Erdősy házok viszonyainak véleményem szerint nemcsak el maradható, de, innen (t. i. a' darab végéről, hol sebes kifejlést várunk) épen elmaradandó festését és a' Nemesist, melly ismét nem Vilma cselekménye, kihagyjuk, alig lesz néhány sor? Miért van Laurának 10 epizod szentelve, u. m. a' kávéházi, az estzene, a' tivornyázás (?) a' főköltő báb megéljenezése, a' Karczoloczy felfőkötőzése, a' karperecz árának kikerítése, a' Maulesfieldeli czivodás és Maulesfield 's a' színigazgató egész szerepe, a' Sándor öltözőszobai merengése, s' Vilma színházi tapsa: vagy a' Nemesis hosszas büntetésének $\frac{1}{3}$ része? midőn Vilmának tulajdonkép épen semmi epizod nem jutott osztályrészül?

Harmadik főhiány, hogy a' darabnak nincs semmi philosophiai vagy psychikai aránya; mert ha azt vennők aránnak, hogy egy tapasztalatlan ifju egy színészñ csábjai közé milly kárára fordulhat, akkor a' darab valósággal vesztene? mert ez magában sokkal ismer-
tebb, sokkal tapasztaltabb dolog, hogy sem érdemes lenne róla egy novellát írni.

Ezeken kívül vannak némelly csekélységek, miket hihetőleg csak a' sietség okozott 's miket könnyen ki tudnék javítani. Illyen, hogy Vilma társalkodónéja őt magával hagyja egy ifjval. Vagy nem kell társalkodónő, vagy ne menjen el minden ok nélkül. Ezt úgy módosítottam, hogy ezen jelenet nem a lugasban történik, mire ugy sincs ok, hanem Erdősi egyik nyugatra szép kinézést adó ablakában, s ugyanezért a ház leírását az 5-ik cikk elejéről a 3-ik cikk elejére átirtam. Továbbá minden illedelemmel ellenkezik, hogy Sándor Vilma fiókjában kutasson: ezt ugy módosítottam, hogy azon papiroson Laura hajvasát próbálta meg s az asztalon heverve hagyta. De ebben is az a' baj, hogy illy kényes tartalmu levelet nem hagy-
nak olly könnyü helyt, (tulajdonkép záratlan fiókban sem) de tán nem is igen szokták az olly kitanult ravaszok, mint Veiler, írásba foglalni a' csalásaikat; mert az írás bizonytalan, hova juthat? Továbbá illedelemsértő, hogy Veiler Laurának czipőtől fosztott lábait simogassa. Ezt „hókezét“-re változtattam. A' tivornyázók eltávozta utáni jelene-
tet pd., midőn Laura Károlylyal marad, 's a' gyertya elalszik, holott, mint később megtudjuk, épen tilos szerelmese volt — hasonló okból kihagytam. Továbbá a' stylussa sem ollyan férfias, mint a Bujdosó Lengyelé. Ez darabosabb, mit ismét a' sietség szült, sok helyeken hivatalszobái hangu, mi a' regényeknek legnagyobb ellentéte. A' genitivus helyett pedig többire dativust jelentő „nak“ van téve, pl. az ifjukornak legszebb szakában. Némelly helyeken fülnek kellemet-
lenül vannak öszvehalmozva a' szók, mint a' 3-ik cikk első §-ában. Ezeket, mennyire tölem kitölt, ki simitgattam. — A' darab czimét jobb lenne tán csak „A Napló“ czimre változtatni, mert így a' czim-
ben minden el van mondva 's a' fordulat nem lep meg. Sándor betegsége helyett jobb lenne valami férfiasabb cselekvény; mert pró-
zailag véve a' dolgot, csakugyan gyenge legény, a' ki bujában meg-
betegszik 's tán még a' gyengelegény sem; de ez nem csak a' te hibád. A' Nemesis hosszacska 's nem is elég kielégítő. Laura rab-
ságba esik 's már ez kissé fülsértő széptehetségü művésznőről; de hát még, hogy lopás miatt esik rabságba, mellyet mint szolgáló követett volt el? Ez kellefien érzést okoz, azonkívül a' jelen törté-
nettel semmi öszvefüggésben nem áll. Jobb lenne Sándor megcsalá-
sáért bünhődnie. A' leggazabb Veiler Károly pd. büntetlen halad által. Általában Károly sokkal olcsóbb gazember, hogysen novellá-
ban vagy regényben érdekelhessen.

Ezek gánszaim a' darabon. De dicsérni valóim is vannak benne. Ide tartoznak különösen a' főköttő bábbali jelenetek, főkép az utolsó nagyon talál „Karczoloczy“-nkra. A' színházi pörpatvar, 's a' szin-
házi bajok villanyhárítója — érdekes képek. Vilma kedves lény.

Sándor több praecisióval vive érdeklő jellem lesz. A' színészndő egészen Sándor eltűnéséig jól van vive; de ott mintha egyszerre meghalna; mit a' fenn kitett mese kettős ága okozott.

Ezek eszmém novelládról, mint futólag papirra vehetém; mert bármilly siető ezen tárgy, lehetlen volt hamarább irnom, 's most is csak egy óranegyedem van még a posta indulásáig. Baráti véleményem, mellyért te, remélem, még inkább fogod őszinte barátodat szeretni, az, hogy a' darabot hagyjuk jövődőre. De ha neked ellenkezőleg van kedved, a' két legközelebbi postán tudósíts 's kész leendek kedvedért felvenni novelládat, azon őszinte vallomásom mellett, hogy darabod még a' kitett hiányok mellett sem lenne legrosszabb darabja gyűjteményünknek; de leveled által felszólítva érzém magam legnagyobb szigorúságra.

Egyébaránt Reményünk újévre bizonyosan ki fog jőni. Uj írónk Kuthy, Riskó és Vályi Tamás: azonfelül a' tavalyi versírók, Erdődy és Orbókék most nem dolgoztak.

Regényedből megjelenése előtt egyik könyvárus sem akar feste rechnungra rendelni. De az én rovásomra 10 példányt az előfizetettekkel bizvást küldj ide. Ha darabod kapós lesz, a' könyvárusok szokásuk szerint azonnal újra példányokat fognak kérni. Reménypéldányokkal ígéretem szerént a' szorgalomkocsi útján azonnal fogok neked kedveskedni. Ujra meg újra bocsánatot esdek nyiltságomért,

őszinte barátod

Szentiváni.

7.

Kolozsvár 18¹¹. 41.

Kedves barátom!

Két hónap óta várom leveledet, 's még mind hiába. Nem hinném, hogy utolsó levelem, melly őszinte barátságomnak legbiztosabb záloga, idegenséget gerjesztett volna szivedben irántam. Kérlek, végy ki ezen aggodalmamból.

Küldöm most nálam lévő két darab műveidet, ujabban is köszönve pártolásodat. Novelládat őszvefirkálám, hogy ha kiadását kívánnád, legyen készen javításaimmal (ha nevezhetem így változtatásaimat), de a mivel a' határidőig semmi tudósításodat nem vettem, jónak vélem a' darabodnak szánt helyet nagyon sietve irt második beszélyemmel tölteni be.

Küldök ígéretem szerint egy példányt is; többel nem kedveskedhetem, mert előfizetőim száma a' két utolsó hétben szinte 600 ig ment reményem felett. Auflage-m pd. mindegyütt is csak 600 példány volt a' 100 tiszteletpéldánnyal együtt, így előfizetőimnek is egy nagy részét kelle példány nélkül hagynom.

Leveledet várva ölel

őszinte barátod
Szentiváni Mihály.

8.

Kolozsvár, 18^{III.}_{11.} 41.

Kedves barátom!

A Reményszerkesztés gondjaitól szabadulva néhány napra honomba szaladék, hol egyszerre három lánytestvérem ment férjhez, azért mult hó 9-ről írott leveledet csak ezen pillanatban veszem.

Köszönöm előfizetők gyűjtésében ez évben is kitüntetett munkásságodat; példányaim ez évre mind elkelvék ugyan; de hogy előfizetőim szívességével ne éljek vissza, a' feste Rechnungra eladottakból visszavevék annyi példányt, mennyi neked kívántatik, u. m.

selyemkötésűt à 2 rf. 20 kr. — 1 péld.

aranszeletűt à 1 rf. 50 kr. — 3 péld.

fehérszélűt à 1 rf. és 30 kr. — 1 péld.

's olly bizalmas kéréssel küldöm, hogy azokat t. c. előfizetőimnek hálám nyilvánítása mellett átadni méltóztassál.

Kéziratidat egy Remény-példánnyal együtt már régebben elküldöttem, s örvendek, hogy aggodalmam, melyet azon levelem alapján nyilváníték, meghiusult; tőled csak is ezt várom.

Regényedet óhajtvá várjuk. — A' Reménypéldányok árát Regényeid árában átvéve, írd meg: mivel tartozom még, hogy azonnal elküldhessem.

Beszélyedet jövő évre hasonlólag óhajtvá várom; légy szíves, ha lehet, mentől hamarább elküldeni; mert ha lehetne augusztus elejére kész akarnék lenni a' szerkesztéssel.

Üdvözlöm Ronay Móríciz ismeretlen barátomat is, 's részvétét szívesen köszönve, ígéretere számolok.

Többet nem írhatok; mert a' gyorskocsi épen indul. Ölel

őszinte barátod

Szentiváni.

U. i. Mivel a' gyorskocsi épen indul, a' bérmentesítést nem fogadják el, hanem a' nálad levő Remények' árából légy szíves kifizetni a' vitelbért.

9.

Kolozsvár 18^{V.}_{3.} 41.

Kedves barátom!

Az Erdélyi Híradó előhaladást pártoló nagyérdemű szerkesztője prof. Méhes Sámuel úr lapját mind inkább tökéletesbíteni kívánván, nyilvánosan megbíza engemet, ki most azon lap számára a' hazai dolgokat írom, hogy felszólítsalak téged levelező társul a' Temes megyében 's környékében történendő mindennemű tárgyakra nézve, különösen a' közgyűlésekre, mellyeket te, mint hivatalbeli pontosan közölhetsz. A' közlendő tárgyakat mi különben is át szoktuk önteni lapunk szelleméhez, körülményeihez, az akkori szükséghez, nyelvünkhöz stb. képest, azért levelezőinktől általában csak száraz factumot kívánunk bármilly nyelvvél írva; a' közgyűlésekre nézve pedig leg-

örömeztobb vesszük a' jegyzőkönyvi kivonatokat, 's ezek mellett aztán a' vitatásokat részletező, az indítványozókat 's kitűnőbb szónokokat megnevező, a' vezérnézeteket felfejtő magyarázatok is közönnettel fogadtatnak. Légy azért olly szíves, kedves barátom, ezen újabb fáradság átvételét is a' jó ügyért, érettünk Erdélyiekért, 's éretem megtenni. A' feltételeket, mellyek mellett átvállalandod, nekem megírván bizalmasan, biztosítalak, hogy Méhes a' Híradó kis jövedelméhez képest nem lesz szűkmarkú, vagy ha lapot kívánsz, azt is örömes! küld. Leveleidet, kivévén a' bizodalmason nekem írandókat, így címezd: Professor tks. Méhes Sámuel urnak, Kolosvárott. — Válaszodat elvárva ölel

barátod

Szentiváni.

Kívül: Temesmegyei aljegyző tks. Ormós 'Sigmund urnak Temesvár.

10.

Kolozsvár 18 V. 42.

Kedves barátom!

Két rendbeli leveled fekszik tárczámban várván az alkalmat, hogy néhány perczet lophassak ezer felé eldarabolt időmből válaszolásra 's ím csak félév mulva juta ezen szerencsém, de május 1-ét kedvesebben nem ünnepelhetném.

A' küldött példányokat, baráti szívességed kedves zálogait nagy köszönettel fogadtam: 's nem veended rossz neven, hogy a' kedveskedésül ajándékozott 4 példányból egyet megtartva, hármat ismeretlen tisztelőidnek adék, kiknek az becses emlék leend. A' könyvárusok eddig újabb rendelést nem tettek, mert ezen diaeta a' literaturának, mint a' hazának is igen kevés hasznót tesz; csak sonkázik, champagnezezik, rágódik elkapott sérelmeken, a' törvényczikkekre nézve megveteti magát egy obscurans párttól, melly minden söpredék érdeket központosított, a' haladási kérdésekkel mélyen hallgat, legfennebb rendszeres bizottmányokra utasítja, hogy halva szülessenek. Ezt előleg urfidiaetának, aristocrata, békülő 'stb. diaetának nevezék, s bizony nem jó az ördögöt falra festeni.

Jó kormányzónkkal érdeme szerint meg vagyunk elégedve. Már is sok jót fejte ki, de sajnosan kell tapasztalnunk, hogy az említett párt már kezd cselezni ellene. Ez ma tűnék ki. Főkormányzónk a' szólók többsége után jelenti ki a' határozatot; e' miatt ellenmondás adatott be, 's nagy compromissiojával a' határozatot a' tisztujítás tárgyában kijelentésével ellenkezőjére akarja facsarni; már 80 aláíró van. A' követi kar is hanyagul viseli magát, mert mostani vezetője b. Kemény Dénes vezérnek tökéletesen alkalmatlan. Kovács Lajos felléptétől sokat várunk. Csiki Emánuel itt is az, minek jóslád. Előbb igen jól enunciált, de már kezd a' Mult és Jelen dolgozótársa lenni, mi a' romlás első stádiuma. Facilis ingressus averni.

A' Vukovicsról közlötteken annyival inkább örvendek, mert ő

nekem Pozsonban létemben kiválólag tetszett 's rokonszenvelem nagy mértékben megnyeré. Üdvözöld őt nevemben.

A' szegény Reményt ezernyi elfoglaltatásom 's több gyakorlati okok miatt kéntelen voltam megbuktatni. Most Kriza akarja feltámasztani, hogy rövid élet után viszont elhaljon.

Én most egy nagy regényhez kezdettem, jobban szólva: tervelek kezdeni, de időm szüke miatt lehetlen benne haladnom. Alig hiszem, hogy valaha megszülessék, (?) év előtt semmi esetre nem.

A' felétek menő szekereken bizony magam is nagyon óhajtának elrándulni, de rabobb vagyok a' rabnál.

Ha több időd van irni, mint nekem, légy szives soraiddal mentői gyakrabban szerencsétetni, mert olvasása mindég legédesebb óráimat szülení. Ezerszer ölel

szerető barátod

Szentiváni.

Kivül: Ormós Zsigmond Urnak, Temesvár.

(Temesvár.)

Dr. Gálos Rezső.